

**СОВЕТ ЧЕБОКСАРСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
НОВОШЕШМИНСКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**

ул. Чапаева, 3 б, с. Чув.Чебоксарка
Новошешминский район, 423192

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЯҢА ЧИШМӘ МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ ЧАБАКСАР АВЫЛ
ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ**

Чапай урамы, 3 б.
Чабаксар авылы, Яңа Чишмә районы, 423192

тел.: (8-84348) 37-5-84, факс: (8-84348) 37-5-84, Chev.Nsm@tatar.ru

КАРАР

Чабаксар авыл жирлеге Советы
Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы

2022 елның 30 декабре

№31-96

Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы Чабаксар авыл жирлеге үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затларын, жирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләрен командировкага жиберү тәртибе һәм шартлары турында

«Федераль дөүләт граждан хезмәткәрләрен командировкага жиберү тәртибе һәм шартлары турында» Россия Федерациясе Президентының 2005 елның 18 июлендәге 813 номерлы Указы нигезендә, «Татарстан Республикасы дөүләт граждан хезмәткәрләрен командировкага жиберү тәртибе һәм шартлары турында» Татарстан Республикасы Президентының 2005 елның 9 сентябрэндәге ПУ-366 номерлы Указы белән, Россия Федерациясе Хезмәт кодексының 24 бүлегә, «Хезмәткәрләрен хезмәт командировкасына жиберү үзенчәлекләре турында» Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2008 елның 13 октябрэндәге 749 номерлы карары нигезендә, Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы Чабаксар авыл жирлеге Советы

КАРАР БИРӘ:

1. Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы Чабаксар авыл жирлеге жирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләрен үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затларын командировкага жиберү тәртибе һәм шартлары турында нигезләмәне расларга.
2. Бу карар бастырылганнан соң үз көченә керә.
3. Элеге карарны «Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматының рәсми порталында» «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрәндә бастырып чыгарырга: <http://pravo.tatarstan.ru>, Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталында Яңа Чишмә муниципаль районының рәсми сайтында «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрәндә урнаштырырга: <http://novosheshminsk.tatarstan.ru>.
4. Элеге карарның үтәләшен контрольдә тотуны Яңа Чишмә муниципаль районы Чабаксар авыл жирлеге Советының Законлылык, экология, Жирдән файдалану, торак - коммуналь хужалык һәм территорияне төзекләндерү мәсьәләләре буенча даими депутат комиссиясенә йөкләргә.

Башлык Урынбасары Чабаксар авыл жирлеге:

С.В.Моляков

Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы Чабаксар авыл җирлеге үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы җирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларын, җирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләрен командировкага җибәрү тәртибе һәм шартлары турында нигезләмә

1. Гомуми нигезләмәләр

1.1. Үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы җирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларын, Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы җирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләрен (алга таба нигезләмә) командировкага җибәрү тәртибе һәм шартлары турындагы нигезләмә Россия Федерациясе Хезмәт кодексы, "Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында" Федераль закон, Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә эшләнә.

1.2. Сайланулы муниципаль вазыйфаларны биләүче, муниципаль хезмәт вазыйфаларын биләүче муниципаль хезмәткәрләр һәм Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы Чабаксар авыл җирлеге җирле үзидарә органнары эшчәнлеген техник яктан тәэмин итүче һәм тиешле җирле үзидарә органы штатында торучы хезмәткәрләр (алга таба – хезмәткәрләр) командировкага җибәрелә.

Хезмәткәрләр эшкә алучы вәкиле (җирле үзидарә органы җитәкчесе, Муниципаль орган җитәкчесе) яисә ул вәкаләтле зат (алга таба - яллаучы вәкиле яки аның вәкаләтле заты) Россия Федерациясе территориясендә дә, чит ил дәүләтләре территорияләрендә дә хезмәт заданиесен (муниципаль хезмәт үтү даими урыннан читтә) башкару өчен билгелә бер срокка командировкаларга җибәрелә.

1.3. Хезмәткәрләрен хезмәт командировкасына җибәрү гамәлгә ашырыла:

а) Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы Чабаксар авыл җирлеге җирле үзидарә органнары җитәкчеләре, җирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затлары Яңа Чишмә муниципаль районы Башлыгының язма ризалыгыннан яисә аның кушуу буенча;

б) калган хезмәткәрләр-Яңа Чишмә муниципаль районы Чабаксар авыл җирлеге җирле үзидарә органнарының структур бүлекчеләре җитәкчеләренең язма ризалыгы белән яисә алар кушуу буенча.

1.4. Хезмәткәргә командировканың срогы яллаучы вәкиле яки аның вәкаләтле зат тарафыннан, хезмәт йөкләмәсенең күләмен, катлаулылыгын һәм башка үзенчәлекләрен исәпкә алып билгеләнә.

1.5. Поезд, самолет, автобус яки башка транспорт чарасы муниципаль хезмәт хезмәткәрләренең даими үтү урыныннан китә торган көн, эш урыны, ә хезмәт командировкасыннан килгән көн - өеге транспорт чарасының муниципаль хезмәт хезмәткәрләренә даими йөрү урынына килү көне, эш урыны булып санала.

Транспорт чарасын 24 сәгатькә кадәр озатканда, шул исәптән хезмәт командировкасына чыгу көне булып, агымдагы тәүлек санала, ә 00 сәгатьтән соң - алдагы тәүлек.

Хезмәткәрнең хезмәткә килүе, хезмәт командировкасына чыккан көнне һәм хезмәт командировкасыннан килгән көнне эшкә алу мәсьәләсе яллаучы вәкиле яки ул вәкаләтле зат тарафыннан билгеләнгән тәртиптә хәл ителә

2. Командировкалау шартлары һәм командировка документларын рәсмиләштерү

2.1. Хезмәткәр командировкасына юллама яллаучы вәкиле яки ул вәкаләтле зат күрсәтмәсе нигезендә башкарыла. Хезмәткәрне командировкага жиберү турында боерык проектың өзерләү өчен нигез булып Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы жириле үзидарә органнарының структур бүлекчәсе житәкчесенә рәсми документлар (хат, чакыру, Чакыру, катнашу турында карар, телефонограмма һ.б.) яисә эц биреме (йөкләмәсе) тора. Яллаучы яки аларга вәкаләтле зат вәкиле командирланган хезмәткәрне боерык белән таныштыра һәм аңа акчаны тоткан хисапны бирү вакыты һәм чыгымнарны капламау куркынычы турында хәбәр итә.

2.2. Жириле үзидарә органнары хезмәт командировкаларына йөрүче һәм килүче хезмәткәрләргә исәпкә ала.

3. Эш сәфәре белән бәйле чыгымнарны каплау тәртибе

3.1. Хезмәткәргә командировкага юллаганда аңа вазыйфасын һәм акчалата тотунь (уртача хезмәт хакын) саклап калу гарантияләнгән, шулай ук кире кайтарыла:

а) командировка урынына бару һәм кире-муниципаль хезмәт үтү урынына, эц урынына бару чыгымнары;

б) хезмәткәр төрле торак пунктларда урнашкан берничә дәүләт органына (оешмаларына) командировкага жиберелсә, бер торак пункттан икенчесенә юл чыгымнары;

в) торак урынын яллау чыгымнары;

г) даими яшәү урыныннан читтә яшәү белән бәйле өстәмә чыгымнар (көндәлек);

д) командировкага бәйле башка чыгымнар (хезмәткәргә мондый чыгымнар турында яллаучы вәкиленә яки ул Вәкаләтле затка рөхсәт яисә белдерү белән бирелгән очракта).

3.2. Хезмәткәрнең хезмәт командировкасында булган чорда акчалата хезмәт хакы (уртача хезмәт хакы) муниципаль хезмәт хезмәткәрненә даими үтү урынында, даими эц урынында билгеләнгән график буенча барлык көннәрдә дә саклана.

3.3. Торак урынын броньлау һәм наемга алу чыгымнары командировкаланган хезмәткәрләргә (аларга түләүсез торак урыны бирелгәннән тыш) тиешле документлар белән расланган фактик чыгымнар буенча түбәндәге нормалар буенча каплана:

а) жириле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларына - фактта бирелгән документлар буенча;

б) калган муниципаль хезмәткәрләргә - бер бүлмәле (бер урынлы) номер бәясеннән артык түгел, әмма 1500 сумнан артык түгел (югарыдагы бюджетлардан субсидияләргә исәбенә, бүлеп бирелгән лимитлар чикләрендә, ләкин 6000 сумнан артык булмаган очракта).

Өгәр торак пунктта кунакханә юк икән, хезмәткәргә яшәү урыныннан алыг командировка урынына кадәр һәм кире кайту гарантияләнгән транспорт белән тәэмин ителгән якындагы торак пунктта башка аерым торак урыны яки шундый ук торак бина бирү тәэмин ителә.

Раслаучы документлар булмаганда, торак урынын яллау чыгымнары командировкада булган һәр көн өчен тәүлеклек норманың 30 проценты күләмендә каплана.

Командировкада тукталган очракта, тиешле документлар белән расланган торак урынын яллау буенча әлегә Нигезләмәдә билгеләнгән күләмнәрдә чыгымнар каплана.

3.4. Хезмәткәрләргә командировка итү урынына бару һәм кире - хезмәтнең даими урынына (транспортта пассажирларны мәжбүри шәхси иминләштерүгә иминият кертәмен кертәп, йөрү документларын рәсмиләштерү, поездларда урындыклар бирү буенча

хезмэтләр өчен түләүне дә кертеп), шулай ук бер торак пункттан икенчесенә йөрү буенча чыгымнар түбәндәге нормалар буенча каплана:

а) жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затларына:

- һава транспорты белән - 1 класс билеты буенча;

- диңгез һәм елга транспорты белән-пассажирларга комплекслы хезмэт күрсәтеп, "люкс" Кабинетында йөрү бәясеннән дә югары түгел;

- тимер юл транспорты-бизнес-класс вагоннарына кертелгән югары комфортлы вагонда, ике урынлы "С" категорияле купе яки "С" категорияле вагонда бизнес-класс вагоннарына куела торган таләпләргә туры килә торган урыннар белән утырырга була;

б) муниципаль хезмәтнең әйдәүче, өлкән һәм кече вазыйфаларын биләүче муниципаль хезмәткәрләргә, шулай ук жирле үзидарә органнары эшчәнлеген техник яктан тәэмин итүче хезмәткәрләргә:

- һава транспорты белән-икътисади класс тарифы буенча;

- диңгез һәм елга транспорты белән-пассажирларга комплекслы хезмэт күрсәтелгән дүрт кешелек кабинада йөрү бәясеннән дә югарырак түгел;

- тимер юл транспорты белән - "П" категорияле вагонда яки "С" категорияле вагонда утыру урыннары булган;

3.4.1. Алар Донецк Халык Республикасы, Луганск Халык Республикасы, Запорожск өлкәсе һәм Херсон өлкәсе территорияләрендә хезмэт командировкаларында булган чорда хезмәткәрләргә:

а) акчалата түләү (акчалата) икеләтә күләмдә түләнә;

б) даими яшәү урыныннан тыш яшәү белән бәйле өстәмә чыгымнар (тәүлеклек) командировкада булган һәр көн өчен 8480 сум күләмендә каплана;

3.5. Командировкага бу чыгымнарны раслаучы документлар (билетлар) булганда станция, Пристань, аэропорт чыгымнары түләнә. Йөрү документлары булмаганда түләү башкарылмый.

3.6. Билгеләнгән тәртиптә расланган командировкадагы хезмәткәрнең вакытлыча эшкә сәләтсезлеге очрагында аңа торак урынын яллау буенча чыгымнар (командировкалы хезмәткәр стационар дөвалануда булган очрактан тыш) каплана һәм, сәламәтлеге буенча үзенә йөкләнгән хезмэт йөкләмәсен үтәргә яки даими яшәү урынына әйләнеп кайтырга мөмкин булганчы, тәүлеклек вакыт дәвамында түләнә.

Вакытлыча эшкә яраксызлык чорында командировкага Россия Федерациясе законнары нигезендә вакытлыча эшкә яраксызлык буенча пособие түләнә.

3.7. Даими яшәү урыныннан тыш яшәү белән бәйле өстәмә чыгымнар (тәүлеклек) хезмәткәргә эш командировкасында булган һәр көн өчен, шул исәптән ял һәм бәйрәм көннәрен, шулай ук юлда булган көннәр өчен, шул исәптән мәжбүри тукталыш вакытында, Россия Федерациясе чикләрендә (Мәскәү һәм Санкт-Петербург шәһәрләреннән тыш) командировкада 200 сум һәм 300 сум күләмендә түләнә Мәскәү һәм Санкт-Петербург шәһәрләренә командировкага.

3.8. Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районының Чабаксар авыл жирлегенә командировка итү урынына һәм кире даими хезмэт итү урынына бару өчен шәхси транспорт хезмәткәрләрен куллану белән бәйле чыгымнарны каплау командировка итү һәм кире кайтару урынына юл озынлыгынан һәм шәхси транспортның ягулык - майлау материалы (ягулык-майлау материалы) чыгымы нормаларынан чыгып, әмма хезмэт автомобиле чыгымнары нормасыннан артмаска тиеш.

3.9. Эшкә алучы вәкиле яки ул вәкаләтле зат рәхсәте белән житештерелгән хезмэт командировкасына бәйле башка чыгымнарны каплау элегә чыгымнарны раслаучы документлар тапшырганда гамәлгә ашырыла.

3.10. Хезмэт командировкасына жиберелә торган жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай затларына тимер юл һәм автомобиль вокзаллары (станцияләр), диңгез һәм елга портлары, Халыкара хәбәрләр (халыкара очышлар) өчен ачык булган аэропортлар

(аэродромнар) составында оештырыла торган рәсми заллар һәм делегацияләр залы хезмәтләре өчен түләнә.

3.11. Хезмәткәр транспорт элементәсе шартлары һәм башкарыла торган хезмәт заданиесенең характеры буенча көн саен даими яшәү урынына әйләнәп кайту мөмкинлегенә ия булган җиргә командировкага җибәрелгән очракта, тәүлеклек хезмәт хакы түләнми. Әгәр дә хезмәт көне тәмамланганнан соң командировкалы хезмәткәр яллаучы вәкиле яки аның вәкаләтле заты белән килешү буенча командировка урынында калса, торак урыны наймы турында документлар биргәндә әлеге чыгымнар аңа фактик чыгымнар нигезендә каплана.

Һәр конкрет очракта хезмәткәрнең командировка урыныннан даими яшәү урынына кайтуы мәсьәләсе яллаучы вәкиле яки аның вәкаләтле заты тарафыннан транспорт элементәсе шартларын, башкарыла торган эш характерын, шулай ук хезмәткәрнең ял итү өчен шартлар тудыру кирәклеген исәпкә алып хәл ителә.

4. Хезмәткәрләре Россия Федерациясе территориясеннән читтә командировкага җибәрү шартлары

4.1. Хезмәткәрне Россия Федерациясе территориясеннән читтә хезмәт командировкасына җибәрү Яңа Чишмә муниципаль районы җирле үзидарә органы җитәкчесе боерыгы буенча башкарыла.

4.2. Чит ил дәүләтләре территориясендә хезмәткәрне эш командировкасына җибәргәндә йөрү чыгымнары аңа Россия Федерациясе территориясе чикләрендә хезмәт командировкасына җибәргәндәй үк каплана.

4.3. Хезмәткәр чит ил дәүләте территориясенә командировкага җибәрелгәндә аңа өстәмә рәвештә кире кайтарыла:

- а) чит ил паспорты, виза һәм башка күчмә документлар рәсмиләштерүгә чыгымнар;
- б) мәҗбүри консуллык һәм Аэродром түләүләре;
- в) автомобиль транспортына керү яки транзит хокукы өчен түләүләр;
- г) мәҗбүри медицина иминиятен рәсмиләштерү чыгымнары;
- д) башка мәҗбүри түләүләр һәм җыямнар.

4.4. Хезмәткәргә Россия Федерациясе территориясеннән читкә командировкага җибәргәндә акчалар федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән күләмнәрдә кире кайтарыла.

4.5. Россия Федерациясе территориясеннән читкә хезмәт командировкасына җибәрелә торган хезмәткәр булган вакытта тәүлеклек юлда түләнә:

а) Россия Федерациясе территориясе буйлап йөргәндә-әлеге Нигезләмәдә билгеләнгән тәртиптә һәм күләмнәрдә;

б) чит ил дәүләте территориясе буйлап йөргәндә - чит дәүләтләр территорияләрендә хезмәт командировкалары өчен Россия Федерациясенең норматив хокукый актлары белән билгеләнгән тәртиптә һәм күләмнәрдә.

4.6. Көн саен командировкада булган һәр көн өчен түләнә. Россия Федерациясе дәүләт чиген узганнан соң Россия Федерациясеннән чыкканда тәүлеклек чик дәүләттә түләү өчен Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән норма буенча түләнә, аңа командировкалы зат җибәрелә, ә Россия Федерациясенә кергәндә Россия Федерациясе дәүләт чиге чиген узганнан соң - Россия Федерациясе чикләрендә командировкада чыгымнарны каплау өчен Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән норма буенча.

4.7. Командировка чорында хезмәткәрләр берничә чит ил дәүләтендә булса, бер дәүләттән икенчесенә киткән көннән (китү көне чит ил паспортында күрсәтелгән билгеләр буенча билгеләнә) тәүлеклек паспортлар дәүләттә түләү өчен Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән норма буенча түләнә, анда күрсәтелгән затлар җибәрелә.

4.8. Командировкага җибәрелгән затлар командировка чорында кабул итүче як хисабына шәхси чыгымнар өчен чит ил валютасы белән тәэмин ителгән очракларда, бу

затларга тәүлеклек түләүне юнәлтүче як житештерми. Әгәр кабул итүче як әлеге затларга шәхси чыгымнар өчен чит ил валютасын түләмәсә дә, үз хисабына туклану бирсә, юнәлеш бирүче як аларга Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән норманың 30 процентын тәүлеклек күләмендә түли.

4.9. Чит ил дәүләтләре территориясендә хезмәткәрләрне командировкага жибергәндә торак урынын яллау чыгымнары тиешле документлар белән расланган, ләкин Россия Федерациясендә билгеләнгән чит ил дәүләтләре территориясендә кыска сроклы хезмәт командировкалары вакытында торак урынын яллау чыгымнарын каплауның иң чик нормаларынан артмаган фактик чыгымнар буенча каплана.

4.10. Түләүсез торак урыны бирелсә, бу максатларга акча түләү башкарылмый.

4.11. Чит ил дәүләтләре территорияләрендә хезмәт командировкасына жиберелгәндә йөрү чыгымнары аңа Россия Федерациясе территориясе чикләрендә хезмәт командировкасына жиберелгәндәй үк каплана.

4.12. Хезмәт командировкасындагы хезмәткәрләргә алар командировкага жиберелгән дәүләт органнарының (оешмаларының) хезмәт вакыты режимы кагыла. Күрсәтелгән дәүләт органнарында (оешмаларында) хезмәт вакыты режимы жириле үзидарә органында хезмәт вакыты режимынан аерылып торса, анда муниципаль хезмәткәр үз эшчәнлеген башкара, ял көннәре кимү ягына, эш командировкасында булган вакытта кулланылмаган ял көннәре урынына, хезмәткәргә хезмәт командировкасынан кайткач башка ял көннәре бирелә.

Әгәр хезмәткәр ял яки бәйрәм көннәрендә эшләү өчен махсус командировкага жиберелсә, бу көннәрдә эшләгән өчен компенсация Россия Федерациясе законнары нигезендә башкарыла.

5. Хисап алып бару

5.1. Командировкага киткән чыгымнарны түләү Чабаксар авыл жирилегенң жириле бюджетында каралган акчалар хисабына башкарыла.

5.2. Хезмәткәргә командировкага юллаганда аңа юл йөрү, торак урыны яллау һәм даими яшәү урыныннан читтә яшәү белән бәйле өстәмә чыгымнар өчен түләүгә акчалата аванс бирелә (тәүлеклек).

5.3. Хезмәт командировкасынан кайткач, хезмәткәр өч эш көне эчендә командировкага бәйле тотылган суммалар турында аванс хисабын тапшырырга һәм командировкага киткәнче командировкага акчалата аванска командировка чыгымнарына китәр алдыннан бирелгән сумма буенча соңгы исәп-хисапны чыгарырга тиеш. Аванс хисабына торак урынын наймлау, йөрү буенча фактик чыгымнар (йөрү документларын рәсмиләштерү һәм поездларда урын-жири кирәк-яраклары бирү буенча хезмәтләр өчен түләүне дә кертеп) һәм командировкага бәйле башка чыгымнар турында документлар бирелә.

5.4. Командировкалы хезмәткәргә чыгымнарны түләүгә акчалата аванс бирелмәгән очракта, чыгымнарын каплау хезмәт командировкасынан хезмәткәрне кире кайтару белән гамәлгә ашырыла, шул үк вакытта хисап бирү срогы 10 эш көненнән дә артып китә алмый. Күрсәтелгән срокта командировка чыгымнары турында отчет нигезле сәбәпләр аркасында (авыру һ.б.) тапшырылмаган очракта, отчет нигезле сәбәп тәмамланганнан соң 10 эш көне эчендә бирелә.

Вакытында бирелмәгән очракта, шулай үк 10 эш көненнән артып киткән срокта хезмәткәрләргә тотылган акчаларны кире кайтарып булмый.

5.5. Аванс хисабы нигезендә кулланылган акчаның калган өлеше хезмәткәрләргә кире кайтарылырга тиеш, командировкадан кайтканнан соң өч эш көненнән дә соңга калмыйча. Хезмәткәрләргә билгеле бер срокта калган акчалар кире кайтарылмаган очракта, тиешле сумма законнарда билгеләнгән тәртиптә тотылырга тиеш.

5.6. Хезмәткәрнең командировка урынында булуның факттагы срогы хезмәт командировкасыннан кайткач хезмәткәрләргә тапшырыла торган юл йөрү документлары буенча билгеләнә.

Хезмәткәрләр командировка урынына киткән һәм (яки) шәхси транспортта (жиңел автомобильдә, мотоциклда) эш урынына кире кайткан очракта, командировка урынында булуның факттагы срогы хезмәт язмасында күрсәтелә, ул хезмәткәрләргә командировкадан кайткач, яллаучы вәкиленә (эш бирүчегә) бер үк вакытта командировка урынына бару һәм кире кайту өчен күрсәтелгән транспортның кулланылуын раслаучы аклау документлары белән бергә тапшырыла (юл бите, счетлар, квитанцияләр, касса чеклары һ.б.).